

KÖNYVISMERTETÉS

ROMHÁNYI BEATRIX

VÉGH ANDRÁS: BUDA VÁROS KÖZÉPKORI HELYRAJZA 1-2. (MONUMENTA HISTORICA BUDAPESTINENSIA 15-16.)

Bp., : BTM, 2006–2008. 352 + 365 p., ill., 72 kép. (Recenzió)

A középkori történelem, várostörténet, régészet és még jónéhány más terület kutatóinak legnagyobb örömére a Budapesti Történeti Múzeum megjelentette Végh András két kötetes monográfiáját. Nem könnyű feladatot vállalt magára a szerző, amikor Buda középkori helyrajzát elkészítette, hiszen komoly felelősség egy olyan kézikönyvet összeállítani, amely várhatóan hosszú évtizedekre meghatározó művé fog válni. A munka nem előzmények nélküli: a Magyar Királyság középkori fővárosának topográfiáját a 18. század vége óta több-kevesebb rendszerességgel kutatták, publikálták. Schier P. Xystus vagy Rupp Jakab munkái ma már inkább tudománytörténeti jelentőséggel bírnak, az ajánlásban is megidézett Pataki Vidor – nyomtatásban sajnos csak részben megjelent – műve azonban az utóbbi évtizedekben a budai kutatások alapjává vált. Nem véletlen tehát, hogy Végh András is mindig referenciapontként tekint rá, akár egyetért, akár vitatkozik vele. Ugyancsak gyakran hivatkozik a szerző Kubinyi András munkáira is, akinek nemcsak a város történetével foglalkozó művei járultak hozzá a jelen munka megszületéséhez, hanem az általa művelt és oktatott, a források sokféleségét felhasználó módszere is.

A Magyar Királyság középkori fővárosára vonatkozó források összetétele meglehetősen sajátos. A város saját kiadványai rendkívül töredékesen, más intézmények vagy egyes családok levéltáraiban maradtak fenn. Ugyancsak hiányzik a királyi levéltár anyaga, és a középkori vagy koraújkorai ábrázolásokban sem bővelkedünk. Ugyanakkor Buda régészeti szempontból az egyik legjobban kutatott magyar város, ahol a II. Világháború vége óta – bár változó intenzitással – folyamatosan zajlottak, zajlanak feltárások. A jelen monográfia mindhárom forráscsoportot alaposan kiaknázza, s egymást kiegészítő adataikból rajzolja meg a törökkor előtti Buda képét.

A két kötet közül az elsőben olvasható a város középkori helyrajzának részletes leírása, az egyes

városrészek, utcák és terek, a különféle intézmények helyének, létrejöttük körülményeinek ismeretése, valamint az egyes házak, telkek topográfiai azonosítása és birtoklástörténete – már amennyire ezek a hiányosan fennmaradt források alapján meghatározhatók. A bevezetésben részben a budai helyrajzi hagyományok sorsát, a helyrajzírás múltját, részben a város alapítását megelőző időszak természeti és épített örökségét mutatja be a szerző. Külön fejezetek foglalkoznak a város alapításával és határaival, valamint a külterületekkel (falvak, szőlők, hegyek). A város belterületét két nagy egységben tárgyalja a szerző Várnegyed (Castrum) és Váralja (Suburbium) cím alatt. A két rész szerkezete lényegében hasonló, az eltéréseket a sajátosságaik (eltérő szerkezet, különféle intézmények megléte vagy hiánya) indokolják. E részt a két plébániai határjárás elemzése zárja, melynek végén a szerző maga is megállapítja, hogy a váralja plébániahatárait nem sikerült teljesen tisztázni, de teljes mértékben egyetérthetünk állításának második felével is, hogy tudniillik még ezen a területen is minden korábbinál pontosabb képet sikerült rajzolni, és a további pontosítást csak a régészeti adatoktól várhatjuk.

A nagyobb, összefoglaló jellegű részeket követi a háztulajdonok leírása – a forrásadottságokból következőleg – a castrum területén. A szerző korszakonként, negyedenként és utcánként haladva veszi sorra az ismert épületeket, teljességre törekvő forrásadatokkal, sőt – ahol lehetséges – a tulajdonosok ismert életrajzi adataival. Az egyes utcaszakaszokon belül mind az ismert szomszédságokat, mind az esetleg egyedül említett, s ezért az utcában el nem helyezhető épületeket is jelzi. Minden utcaszakasz leírását egy rövid, az utca történetét, elnevezéseit tartalmazó bevezetéssel kezdi, és egy Pataki Vidor munkáját értékelő kritikával, olykor ezután illesztett összegzéssel zárja. E rövid bekezdések összességükben felérnek egy vaskos tanulmánnyal, és jól jellemzik Végh András minden részletre kiterjedő figyelmét, alapos

munkamódszerét és kiváló szintetizáló képességét.

Az első kötet összefoglalása a budai, illetve általában a városi háztulajdonlás középkori jogi hátterét, a hozzá kötődő kötelezettségeket, a városi hatóságnak a háztulajdonhoz való viszonyát, a házszerzés módjait tárgyalja, végül kitér a háztulajdonosok között fellelhető társadalmi rétegekre. Ebben az utolsó alfejezetben a szerző rámutat arra is, hogy Buda különleges, fővárosi státusza és a királyi udvar jelenléte miként hatott vissza a város társadalmára, s egyszersmind topográfijára is. A kötetet a rövidítésjegyzék zárja, mely egyben irodalomjegyzék is.

Az első kötet elemzéseinek és megállapításainak alapja egyfelől a munka második kötetében közölt, 770 tételt tartalmazó regeszta-gyűjtemény, amely minden korábbinál több budai vonatkozású oklevelet tartalmaz, sőt a kevésbé ismerteket és fontosabbakat teljes szöveggel közli is. Ezt követi a szintén terjedelmes névmutató és az oklevelek őrzési helyeinek mutatója. Ugyancsak ebben a kötetben kaptak helyet a térképek, a városról készült metszetek, a Vár épületeiről készült fotók, valamint az értelmező topográfiai térképek, néhány jelentősebb, ismert épület középkori beosztása és a város történetére vonatkozó némely oklevél fotója is.

A másik nagy forráscsoport, mely a közölt képeken ugyan nem jelenik meg, de a szövegben annál többször felbukkan: a régészeti ásatások eredményei. Az utóbbi évtizedek kutatásai jelentős mértékben hozzájárultak a középkori Buda topográfiájának megismeréséhez, sőt, nem egyszer át is rajzolták a korábbi térképeket. Elég itt a Víziváros egykori ágostonrendi kolostorára utalnunk, melyet korábban Tojgun pasa dzsámijának (a mai kapucinus templom) helyén sejtettek, ám mintegy másfél évtizede éppen Végh András tárta fel valamivel odébb, a Szalag utca egyik telkén.

Külön érdemes kiemelni a kötetek világos szerkezetét. Az adatokkal bőségesen alátámasztott értékelések és elemzések stílusa mindig világos és érthető, a tördelés pedig szintén segíti az eligazodást. Végül, de nem utolsó sorban: Végh András, miközben az írott, a régészeti és a képi források együttes elemzésével a korábbinál jóval részletesebb és megbízhatóbb képet rajzolt a középkori Budáról, különösen ügyelt arra, hogy világos különbséget tegyen a biztos állítások és a feltételezések között, mindig jelezve a forrásadottságok szabta korlátokat. Éppen ez teszi munkáját alkalmassá arra, hogy valódi alapművé váljék, és egyben kiindulópontja lehessen a további kutatásoknak.

RÖVIDÍTÉSEK – ABBREVIATIONS

- ActaArchHung • Acta Archaeologica Scientiarum Hungaricae (Budapest)
 Agria • Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve (Eger)
 Alba Regia • Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis (Székesfehérvár)
 Antaeus • Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungariae (Budapest)
 AqFüz • Aquincumi Füzetek
 AR • Archeologické Rozhledy (Praha)
 ArchA-Bh • Archaeologia Austriaca, Beiheft (Wien)
 ArchÉrt • Archaeologiai Értesítő (Budapest)
 ArchHung • Archaeologia Hungarica (Budapest)
 ArchKözl • Archaeologiai Közlemények
 Arrabona • Arrabona. A Győri Xantus János Múzeum Évkönyve (Győr)
 ArsHung • Ars Hungarica. A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatócsoportjának Közleményei (Budapest)
 AT • Antik Tanulmányok. Studia Antiqua (Budapest)
 AV • Aheološki Vestnik (Ljubljana)
 BAR • British Archaeological Reports - International Series (Oxford)
 BÁMÉ • A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve (Szekszárd)
 BJ • Bonner Jahrbücher des Rheinischen Landesmuseum in Bonn und des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinlande (Köln)
 BMMK • A Békés Megyei Múzeumok Közleményei (Békéscsaba)
 BRGK • Bericht der Römisch-Germanischen Kommission (Berlin)
 BTM Műhely • BTM Műhely. BTM Scientific Workshop (Budapest)
 BTOE • Budapest Történetének Okleveles Emlékei 3/1-2. (Összeáll.: Kumorovitz L. Bernát) Bp. 1987.
 BudRég • Budapest Régiségei (Budapest)
 CassDio • Cassius Dio Cocceianus, Rómaiké historia
 CIL • Corpus Inscriptionum Latinarum
 CNH • Corpus Nummorum Hungariae
 Columella, Rei rusticae • Lucius Iunius Moderatus Columella, Rei rusticae libri XII
 CommArchHung • Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
 DissPan • Dissertationes Pannonicae (Budapest)
 DMÉ • A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve (Debrecen)
 Dolg • Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából (Kolozsvár)
 EMÉ • Az Egri Múzeum Évkönyve (Eger)
 FAP • Fontes Archaeologici Posnaniensis (Poznań)
 FolArch • Folia Archaeologica (Budapest)
 FontArchHung • Fontes Archaeologici Hungariae (Budapest)
 FÖ • Fundberichte aus Österreich (Wien)
 GZM • Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu (Sarajevo)
 HOMÉ • A Herman Ottó Múzeum Évkönyve (Miskolc)
 IPH • Inventaria Praehistorica Hungariae (Budapest)
 JAMÉ • A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza)
 JMV • Jahresschrift für Mitteldeutsche Vorgeschichte (Halle/Saale)

- JPMÉ • A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve (Pécs)
MAG • Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft (Wien)
MHB • Monumenta Historica Budapestinensia (Budapest)
MittArchInst • Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der
Wissenschaften (Budapest)
MRT • Magyarország Régészeti Topográfiája (Budapest)
Plin NH • Caius Plinius Secundus, Naturalis historia
PWRE • Paulys Realencyklopädie der Klassischen Altertumswissenschaft (Stuttgart)
PZ • Prähistorische Zeitschrift (Berlin)
RégFüz • Régészeti Füzetek (Budapest)
RIU • Römischen Inschriften Ungarns (Budapest)
SAB • Studie Archeologického Ústavu Československé Akademie Věd v Brně (Brno)
SIA • Slovenská Archeologia (Bratislava)
SMK • Somogyi Múzeumok Közleményei (Kaposvár)
StudPraeh • Studia Praehistorica (Szófia)
StComit • Studia Comitatus (Szentendre)
ŠtZ • Študijné Zvesti Archeologického Ústavu Slovenskej Akademie Vied (Nitra)
Századok • Századok (Budapest)
SzMMÉ • Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve (Szolnok)
TBM • Tanulmányok Budapest Múltjából (Budapest)
VAH • Varia Archaeologia Hungarica (Budapest)
VMMK • A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei (Veszprém)
Zalai Múzeum • Zalai Múzeum. Közlemények Zala megye múzeumaiból (Zalaegerszeg)